

Cristian Pop¹ – Anca Simionca²

A társadalmi igazságossághoz és az újraelosztáshoz kapcsolódó attitűdök és értékek: társadalmi osztályok közötti különbségek

Fordította: Bodó Márta

Kivonat

Ez a tanulmány a társadalmi igazságossággal, bizalommal és újraelosztással kapcsolatos attitűdöket és értékeket vizsgálja Romániában, társadalmi osztály szerinti nézőpontból. A kutatás alapját egy 3666 fős, telefonos megkérdezéssel végzett, országosan reprezentatív felmérés képezi, amely 2021 decemberében zajlott. A tanulmány azt írja le, hogyan különböznek az emberek társadalmi igazságosságról alkotott nézetei attól függően, hogy melyik társadalmi osztályhoz tartoznak. A vizsgált igazságossági dimenziók közé tartozik a vagyonhoz és jövedelemhez való egyenlő hozzáférés, a munkamennyiségen alapuló bérezés meritokratikus elve, a rászorulóknak feltétel nélküli támogatásának elve, valamint az oktatás társadalmi és munkaerőpiaci készségek fejlesztésében betöltött szerepének megítélése. Módszertani szempontból a kutatás egy olyan társadalmi osztályismét dolgoz ki, amely objektív társadalmi-demográfiai mutatókon (például foglalkozás és iskolai végzettség) alapul, és ezeket kiegészíti a válaszadók saját életszínvonalukról alkotott szubjektív értékelésével. Ez az osztályozás nemcsak társadalmi-gazdasági különbségeket, hanem nemi és életkori aránytalanságokat is feltár: például az idősebb alsó osztályokban a nők felülreprezentáltak. A tanulmány második része azt vizsgálja, hogy a kialakított társadalmi osztályséma különböző kategóriái mentén milyen okok húzódnak meg az attitűdök és ideológiai álláspontok eltérései mögött. Az eredmények azt mutatják, hogy az emberek társadalmi helyzete alapján eltérően válaszolnak arra a kérdésre, mit jelent számukra egy igazságos társadalom – jelentős különbségek figyelhetők meg a kedvezőbb és a hátrányosabb helyzetű csoportok között. Ezen eltérések ellenére a társadalomban széles körű konszenzus látszik kirajzolódni abban, hogy a szegénység oka egyéni tényezőkben keresendő – például abban, hogy az emberek „nem dolgoznak eleget”. Az eredmények rávilágítanak arra, milyen összetett kapcsolat van a társadalmi osztály, a társadalmi igazságosság észlelése és az értékek rendszere között a mai Romániában.

Kulcsszavak: társadalmi osztályok, társadalmi igazságosság, társadalmi értékek

- 1 Egyetemi adjunktus, PhD, Szociológia és Szociális Munka Kar, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, tudományos kutató, George Bariţiu Történeti Intézet, Román Akadémia. E-mail: cristian.pop@ubbcluj.ro
- 2 Dékán, egyetemi adjunktus, PhD, Szociológia és Szociális Munka Kar, Babeş–Bolyai Tudományegyetem. E-mail: anca.simionca@ubbcluj.ro

Abstract: Social Class Perspectives on Social Justice and Redistribution. Insights from Contemporary Romania

This study investigates attitudes and values related to social justice, trust, and redistribution from a social class perspective, in Romania. Employing a telephone representative survey of 3666 respondents, with data gathered in December 2021, this research describes how individuals' perspectives on various facets of social justice differ based on social class. These facets include the equality of access to wealth and income, the meritocratic principle linking remuneration with work volume, the principle of unconditional assistance to those in need, and the perception of education's importance in forming social and job-related skills. First, from a methodological perspective, the results reveal a social class schema predicted on a set of objective socio-demographic criteria such as occupation and education, merged with subjective parameters linked to individuals' self-perceptions of their living standards. This class schema reveals gender and age divides, with women overrepresented in aged lower classes. Second, the study provides insights into reasons behind variations in attitudes and ideological stances through the categories of the developed social class schema. Key findings reveal class-based responses to what a just society means, with significant differences between those in more privileged positions and those in less privileged positions. Despite these disparities, there appears to be a widespread societal consensus attributing the existence of poverty to individual factors such as people not working enough. These results underscore the nuanced interplay between social class, perceptions of social justice, and societal values in contemporary Romania.

Keywords: Social class schema, social justice, societal values

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Pop, C., & Simionca, A. (2024). A társadalmi igazságossághoz és az újraelosztáshoz kapcsolódó attitűdök és értékek: társadalmi osztályok közötti különbségek. *Erdélyi Társadalom*, 22(2), 9–34. <https://doi.org/10.17177/77171.294>

I. BEVEZETÉS: AZ OSZTÁLYSÉMA ALKALMAZÁSÁNAK INDOKAI

Ennek a tanulmánynak a célja a romániai lakosság társadalmi igazságossággal és újraelosztással kapcsolatos attitűdjeinek és értékeinek feltárása a „*Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában*” című kutatás adatainak felhasználásával, amelyet 2021 októbere és decembere között egy országos reprezentatív mintán (3666 válaszadó) végeztek. Az elsődleges gyakorisági elemzések arra utalnak, hogy meglehetősen magas a társadalmi igazságossághoz és újraelosztáshoz kapcsolódó elvek és értékek támogatottsága. Tanulmányunk célja annak bemutatása, hogy a társadalmi igazságosság különböző aspektusairól – mint például a vagyonhoz és jövedelemhez való egyenlő hozzáférés, a végzett munka mennyisége szerint differenciált díjazás meritokratikus elve vagy a szegények, rászorulóknak feltétel nélküli megsegítésének elve – alkotott álláspontok társadalmi osztályonként hogyan különböznek. E cél elérése érdekében az elemzési irányvonalat két egymást kiegészítő részre osztjuk. Az első, módszertani jellegű irány egy olyan társadalmi osztályséma kialakítására törekszik, amely objektív, tényszerű szociodemográfiai változókon (például foglalkozás, iskolai végzettség) alapul, és ezeket szubjektív, az egyének életkörülményeire vonatkozó önértékeléséhez kapcsolódó elemekkel egészíti ki. A második elemzési irányvonal

célja az értékek, attitűdök és ideológiai pozíciók közötti különbségek bemutatása, leírása és magyarázatok feltárása az általunk javasolt társadalmi osztályozási séma mentén.

Elemzésünk abból az általános hipotézisből indul ki, hogy a különböző társadalmi osztályokhoz való tartozás differenciáló hatással van ezekre az attitűdökre és értékekre. A szakirodalom több magyarázatot is kínál erre az összefüggésre. Először is, az alacsonyabb osztályokból származó, kevesebb erőforrással és kiváltsággal rendelkező emberek, akik nagyobb valószínűséggel tapasztalták meg a gazdasági, oktatási és társadalmi egyenlőtlenségek negatív hatásait, hajlamosabbak lehetnek az egyenlőbb jövedelemelosztást támogatni (pl. Lareau, 2011; Gillies, 2005; McCrory Calarco, 2014). A leginkább hátrányos helyzetű csoportoknak kevés beleszólásuk van a közpolitikák alakításába, ami hasonló értékorientációhoz vezethet (Gilens, 2012; Bartels, 2008). A politikai képviselet hiánya egy további, káros következménnyel is járhat: a demokrácia „felhígulásával” (Standing, 2011), amikor azok, akiknek nincsenek erőforrásaik, végül populista és antidemokratikus hangokat követnek. Harmadszor, az alsó és alsó középosztályba tartozó személyek nagyobb valószínűséggel részesíthetik előnyben a kollektív értékeket (Philips, 2001), például a társadalmi igazságosságot és egyenlőséget, ami arra készítheti őket, hogy olyan politikákat és rendszereket támogassanak, amelyek célja a társadalmi különbségek csökkentése.

A társadalmi egyenlőtlenségek és az egyének értékei, attitűdjei közötti kapcsolatot vizsgáló szakirodalom egyik központi témája az oktatás objektív szerepe az esélyegyenlőség biztosításában. Az egyik meghatározó magyarázó hipotézis szerint az alsóbb és alsó középosztálybeli csoportok korlátozott hozzáféréssel rendelkeznek az oktatási lehetőségekhez, ami csökkenti az esélyeiket a munkaerőpiacon való sikeres versenyre. Az Egyesült Államok esetében Carnevale és Strohl (2013) rámutatnak arra, hogy az oktatási rendszer úgy működik, hogy a magasabb erőforrásokkal rendelkező diákok számára elérhetőek a szelektív felvételi, nagyobb presztízsű egyetemek, míg az alacsony jövedelmű diákok többnyire csak nyílt hozzáférésű intézményekbe jutnak be. Ez a rendszer nemcsak újratermeli, hanem tovább is mélyíti a meglévő társadalmi egyenlőtlenségeket. Románia esetében Țoc (2016) hasonló eredményekre jut: az iskolai siker sokkal inkább a tanulók családjának anyagi és kulturális erőforrásaitól függ, mintsem az iskolai infrastruktúra minőségétől. Rotariu (2004) pedig arra mutat rá, hogy bár az iskolák valóban hozzájárulnak a felfelé irányuló társadalmi mobilitáshoz, ugyanakkor a társadalmi struktúrák és az egyenlőtlenségek újratermelésének is fontos mechanizmusai.

Empirikus elemzésünk célja a romániai társadalmi osztályok értékorientációinak bemutatása, amely kiindulópontként szolgálhat későbbi, magyarázó jellegű, akár egymással versengő hipotézisek vizsgálatához. Ebben a szakaszban elsősorban a vonatkozó szakirodalom meglátásaira támaszkodunk, amely többféle érvényes magyarázatot kínál a megfigyelt különbségek értelmezésére. Ennek megfelelően kutatásunk leíró jellegű célkitűzést követ: azt kívánjuk bemutatni, hogy az egyes társadalmi osztályok milyen értékpozíciókat foglalnak el. E különbségek feltárásához elsőként bemutatjuk az általunk alkalmazott osztályséma felépítésének a logikáját, ahogyan azt a kutatásban elérhető mutatók mentén lehetővé tették.

2. AZ OSZTÁLYELMÉLETEK

A társadalmi osztályhoz tartozás egyszerre szubjektív és objektív valóság. Az osztály egyfelől különbségtévő elvként működik a társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyok terén, másfelől egyfajta tükröként is szolgál, amelyben ezek a különbségek visszaverődnek. A szubjektív megközelítés kiindulópontja lehet az a klasszikussá vált kérdés: „Ön melyik társadalmi osztályhoz tartozik?”, amely arra irányul, hogy feltárja, miként értelmezik és internalizálják az emberek az objektív társadalmi különbségeket. Az elméleti osztálybesorolás ezzel szemben elsősorban objektív mutatókon – például jövedelmen (legyen az fizetés, osztalék, bérleti díj stb.), iskolai végzettségen és foglalkozáson – alapul. Az ilyen típusú változók használata nemcsak a társadalmi, gazdasági és kulturális egyenlőtlenségek mérését teszi lehetővé, hanem rámutat arra is, hogy ezek az osztálykülönbségek eltérő bánásmódhoz vezethetnek. Hill és Maisuria (2022) rámutatnak, hogy a társadalmi osztály – akár tényleges, akár feltételezett – befolyásolja, hogyan észlelik az embereket mások: ez gyakran vezethet diszkriminációhoz, sztereotipizáláshoz vagy megbélyegzéshez, akár pozitív, akár negatív értelemben. Így tehát a társadalmi osztály egyszerre megélt tapasztalat és objektív realitás, és mindkét formájában kézzelfogható hatással van az egyének társadalmi helyzetére (Oesch és Vigna, 2023).

Az osztályozás során alkalmazott változók társadalmi, gazdasági és demográfiai jellegűek, amelyek önmagukban nem elegendők: szociológiai értelmezésre van szükség ahhoz, hogy ezekre építve egy érvényes társadalmi osztályséma létrehozható legyen. Első lépésként a szociológiai osztályozások gyakran az egyének foglalkozási pozícióira támaszkodnak, amelyeket a munkakörök ellátásához szükséges készségek szerint sorolnak be. A legelterjedtebb ilyen rendszer az ISCO-88 (a Foglalkozások Nemzetközi Szabványos Osztályozása), amelyet a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) dolgozott ki. Ahhoz azonban, hogy egy foglalkozási osztályozás szociológiailag releváns legyen, nem elegendő csupán a munkaköri feladatok tartalmát vagy a munkamegosztásban betöltött technikai szerepet figyelembe venni. Amint azt Domanski és szerzőtársai (2009) kiemelik, a szociológiai értelemben vett foglalkozás meghatározása az egyén társadalmi struktúrában elfoglalt helyének lényeges jellemzőit is vizsgálja. Ennek megfelelően egy szociológiai osztályozásban olyan tényezők is kulcsfontosságúak, mint a termelési eszközök tulajdonlása és az ezek feletti kontroll, a gazdasági szektor típusa, amelyben az illető foglalkoztatva van, más emberek munkaereje feletti irányítás, valamint az egyén szakmai jártassága, amelyet az iskolai végzettség és a szaktudás szintje tükröz (Pop, 2016).

Másodszor, Romániában az oktatás kulcsfontosságú változó a társadalmi osztályok szerinti besorolás szempontjából, különösen annak fényében, hogy az Eurostat adatai szerint 2023-ban a 25–34 évesek mindössze 22,5%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel – ez a legalacsonyabb arány az Európai Unióban (Eurostat, é.n.-a). Ugyanebben az évben a 25–64 éves korcsoportban nagyon jelentős regionális különbségek mutatkoztak az iskolázottság szintjében: a legmagasabb arányt a Bukarest–Ilfov régióban regisztrálták (39,4%), míg a legalacsonyabbat Dél-Munténiában (12,6%) (Eurostat, é.n.-b). Ezek az országos és regionális szinten jelentkező oktatási különbségek komoly társadalmi, gazdasági és politikai következményekkel járnak, ezért az oktatás központi szerepet kap az általunk javasolt osztályséma kialakításában. Ebben az összefüggésben Riley és Brenner (2022) arra mutatnak rá, hogy az Egyesült Államokban a munkásosztály – amelyet azok alkotnak, akik nem rendelkeznek termelőeszközökkel, és jöve-

delmük kizárólag a munkabérükből származik – jelentősen megosztott az iskolai végzettség szintje szerint: a képzettebbek lényegesen magasabb jövedelemmel rendelkeznek. Ugyanerre a mintázatra korábban a romániai helyzet kapcsán is több kutató felhívta a figyelmet (Tomescu-Dubrow, 2010; Tufiş, 2011; Ban, 2015; Pop, 2016; Poenaru, 2017; Stoica, 2018; 2022).

Harmadszor, az anyagi jólétet leíró változókat is gyakran használják az osztálysémákban. Ezek olyan mutatók, amelyek a válaszadó vagy háztartása vagyonát, jövedelmét objektív módon mérik, például konkrét anyagi javak vagy bevételek alapján. Ugyanakkor gyakran alkalmaznak olyan önértékelésen alapuló változókat is, amelyek azt mutatják meg, hogy a válaszadó miként ítéli meg saját jövedelmét a tisztességes megélhetéshez szükséges szinthez képest – ezek tehát látszólag szubjektívebbek. Ezek a különböző módon mért változók képezik leggyakrabban azt a fogalmi vázat, amelyre az osztálysémák épülnek. Ugyanakkor olyan elméleti elveken nyugszanak, amelyek hosszú múltra tekintenek vissza a társadalomtudományok történetében, és amelyek célja a társadalmi különbségek mélyebb megértése.

A társadalmi osztály kettős természete – mint objektív realitás és megélt tapasztalat – számos olyan osztálysémában tükröződik vissza, amelyek többnyire weberianus vagy (neo)marxista elméleti alapokra épülnek. Az első kategóriába tartozó, legszélesebb körben ismert és alkalmazott modell az EGP-osztályséma (Erikson et al., 1979; Erikson & Goldthorpe, 1992), amely a foglalkoztatási viszonyokon és azok feltételein alapul (Hill és Maisuria, 2022). E séma célja az, hogy feltárja azokat az osztálypozíciókat, amelyeket a társadalmi egyenlőtlenségeket meghatározó kapcsolati (relációs) és elosztási (disztributív) tényezők határoznak meg (Domanski et al., 2009). Az EGP-modell osztályozási elvei közé tartozik a foglalkozások ISCO-88 szerinti kódolása, a beosztottak meglétének figyelembevétele – amely lehetővé teszi a felügyeleti vagy vezetői pozíciók elkülönítését –, valamint a világos megkülönböztetés a munkavállalók és a munkáltatók között.

Egy fontos kritikai reakció és kiegészítés erre a sémára ugyancsak weberianus megközelítésből érkezik, de nagy hangsúlyt fektet az egyének által birtokolt és felhasznált tőketípusokra. Savage és munkatársai (2013) Bourdieu (1986) tőkeelméletét használják annak érdekében, hogy Nagy-Britannia lakosságát társadalmi osztályokba sorolják a társadalmi és kulturális tőke mennyisége alapján. Az elemzés alapjául egy, a BBC-vel közösen végzett országos felmérés szolgált, amely The Great British Class Survey (GBCS) néven vált ismertté. A kutatás a válaszadók fogyasztási szokásait vizsgálta, beleértve a szabadidős tevékenységeiket, kedvelt ételeiket, valamint kulturális preferenciáikat (Hill & Maisuria, 2022). Az eredmények alapján hét társadalmi osztályt különítettek el: 1. elit – a leggazdagabb és leginkább privilegizált csoport az Egyesült Királyságban, amely a három tőketípus mindegyikéből a legtöbbet birtokolja; 2. megalapozott középosztály – magas szintű társadalmi, kulturális és gazdasági tőkével rendelkezik, noha ezek mértéke elmarad az elitétől; 3. technikai középosztály – jelentős pénzügyi tőkével bír, és főként az új típusú, feltörekvő kultúra iránt mutat érdeklődést; 4. újonnan jómódúvá vált munkásréteg – közepes szintű gazdasági tőkével, de magas társadalmi és kulturális tőkével; 5. hagyományos munkásosztály – a legidősebb réteg, alacsony tőkemennyiséggel, de viszonylag stabil pénzügyi helyzettel; 6. a szolgáltatásban dolgozók feltörekvő osztálya – a legfiatalabb kategória, anyagilag bizonytalan, de jelentős társadalmi és kulturális tőkével rendelkezik, és 7. prekariátus – mindhárom tőketípusban a legalacsonyabb értékekkel bíró, tartós bizonytalanságban élő társadalmi réteg (BBC, 2013; Savage et al., 2013).

A (neo)marxista kritika az ilyen típusú társadalmi osztályfelosztásokkal szemben elsősorban azok graduális jellegét bírálja, mivel ezek alapját jellemzően Weber státuselmélete képezi. Pontosabban némileg tisztázatlan, hogy melyek azok a kritériumok, amelyek alapján ezek a társadalmi kategóriák egymáshoz viszonyulnak, vagy ahogy Hill (2018) rámutat, ezekben a rendszerekben az egyének ugyan hierarchikusan szerveződnek, de hiányzik a leglényegesebb rendezőelv: a tőke és a munka közötti viszony. A Marx és Engels által inspirált szerzők számára a társadalmi osztályokat alapvetően a termelési eszközök feletti tulajdon határozza meg (Wright, 1997; 2006), amely szembeállítja a tőkével rendelkezőket azokkal, akiknek egyetlen megélhetési forrása saját munkaerejük eladása. E két csoport között a legalapvetőbb kapcsolat a kizsákmányolás, amelynek során a munka által termelt többletértéket a tőke kisajátítja. Marx (1849) szerint a munkások azt árúsítják a tőkés osztálynak, amit birtokolnak: saját munkaerejüket – ez pedig a kapitalista termelés körforgásában áruvá válik. Ennek megfelelően a termelési viszonyok döntően meghatározzák a társadalmi viszonyokat is. Hill és Maisuria (2022) amellett érvelnek, hogy a kapitalista kizsákmányoló termelési rendszer nem jelenik meg a graduális osztálysémákban, mivel azok nem ragadják meg a munka és tőke közötti alapvető viszonyt. Ez utóbbi pedig nemcsak azt határozza meg, hogyan érzékelik az emberek saját maguk és mások helyzetét a társadalmi hierarchiában, hanem azt is, hogyan cselekszenek ezekből az észlelésekből kiindulva.

Az általunk javasolt osztályséma mögött egy relációs logika áll, amely Wright (2006) azon megfigyeléséből indul ki, hogy mindkét nagy gondolkodási hagyomány (a marxista és a weberi) elutasítja az osztályrendszerek egyszerű, graduális definiálását, ehelyett a társadalmi viszonyokat a gazdasági kapcsolatokkal összefüggésben értelmezik, és ezekből kiindulva olyan osztályviszonyokat írnak le, amelyek potenciálisan konfliktusokban vagy épp szolidaritásban ölthetnek testet. Wright (2006) számára a kizsákmányolás a jogok és a hatalom egyenlőtlenségeinek következménye, amelyek a jólét egyenlőtlenségeihez vezetnek. Ugyanakkor Wright (1997) azt is hangsúlyozza, hogy a társadalmi osztály – még ha nem is minden társadalmi jelenség esetében – lényeges okként jelenhet meg különféle társadalmi folyamatok magyarázatában. Ennek alapján mi egy olyan osztálysémát dolgoztunk ki, amely képes megragadni a társadalmi egyenlőtlenségeket és azok következményeit. Ehhez egyszerre alkalmaztunk objektív mutatókat – mint az iskolai végzettség és a foglalkozási státusz –, valamint szubjektív, önpozicionáláson alapuló elemeket, például az egyének által észlelt anyagi jólétet.

Ennek az osztálysémának egy ideális változatában egy olyan foglalkozási státuszváltozót is használtunk volna, amely lehetővé teszi a foglalkozási pozíciók közötti még pontosabb különbségtételt. Egy ilyen standardizált megoldás lehetett volna például a Romániai Foglalkozások Osztályozásának (COR) használata, amely a foglalkozások nemzetközi standardizált osztályozásán (ISCO-08) alapul. A jövedelmi változó hiánya kevésbé problémás, mivel több kutatás is rámutatott (Oesch & Vigna, 2023; Stoica, 2022; Pop, 2016), hogy az anyagi szükségletek kielégítésének szubjektív értékelése is jól képes megragadni a társadalmi különbségeket. Ugyanakkor egy objektív, számszerűsíthető jóléti mutató megléte a jelenlegi változóval együtt még árnyaltabb képet adott volna a társadalmi differenciálódásról.

3. A JAVASOLT OSZTÁLYSÉMA

1. táblázat. *A társadalmi osztályozási séma kialakításához használt változók leírása (N = 3666, az érvényes válaszok százalékában)*

Table 1. *Description of the variables used in constructing the social class scheme (N = 3666, valid %)*

Iskolai végzettség (Utolsó befejezett ciklus)	Észlelt anyagi jólét (Hogyan értékeli háztartása jelenlegi jövedelmét?)	Foglalkozási státusz (Jelenlegi foglalkozási helyzete)
1. Legfeljebb szakiskolai végzettség (N = 1984, 54,2%)	1. Még az alapvető szükségletekre sem elég (N = 384, 10,6%)	1. Alkalmazott (N = 1512, 41,3%)
2. Középiskolai és posztliceális végzettség (N = 1098, 29,9%)	2. Csak az alapvető szükségletekre elég (N = 1362, 37,5%)	2. Szabadfoglalkozású (N = 174, 4,7%)
3. Egyetemi végzettség (N = 584, 15,9%)	3. Megfelelő a tisztességes élethez (N = 1617, 44,6%)	3. Vállalkozó/tulajdonos (N = 81, 2,2%)
	4. Kényelmes/bőséges megélhetéshez elég (N = 266, 7,3%)	4. Mezőgazdasági munkás (N = 28, 0,8%)
		5. Tanuló/hallgató (N = 170, 4,6%)
		6. Háztartásbeli (N = 315, 8,6%)
		7. Munkanélküli (N = 30, 0,8%)
		8. Nyugdíjas (N = 1266, 34,6%)
		9. Egyéb (N = 88, 2,4%)

Forrás: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

Az első táblázat azt a három rétegződési változót mutatja be, amelyeket a társadalmi osztály-séma kialakításához használtunk. Az első változó az egyének által elvégzett legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozik. Bár az eredeti kérdőív hat kategóriát különböztetett meg, az elemzés során ezeket három csoportba vontuk össze: 1. legfeljebb szakiskola – ide tartoznak azok, akik legfeljebb általános iskolát, szakiskolát vagy szakmunkásképzőt végeztek; 2. líceumi és posztliceális végzettség – a líceumot vagy posztliceális képzést végeztek; 3. egyetemi – akik alap-, mesteri vagy doktori fokozattal rendelkeznek. Mivel a mintát ezzel a változóval súlyoztuk, a felmérésben szereplő gyakorisági eloszlások tükrözik a romániai lakosság iskolai végzettség szerinti megoszlását. Egy másik fontos változó a válaszadók foglalkozási státusza, amelyet szintén felhasználtunk az adatok súlyozásánál. Az osztályséma kialakításához használt harmadik változó a válaszadók önbevalláson alapuló anyagi jólétére vonatkozik, amely a napi szükségleteket sem fedező jövedelmi szinttől a kényelmes megélhetést lehetővé tevőig terjed. Kezdeti elem-

zéseink világos, szisztematikus összefüggéseket tártak fel e három változó között. Különösen figyelemre méltó a kapcsolat az iskolai végzettség mint objektív mérőszám és az önbevallott jólét mint szubjektív mutató között: a felsőfokú végzettségűek jellemzően a kényelmes megélhetést biztosító kategóriába sorolták magukat, míg a legfeljebb szakiskolát végzettek aránytalanul nagy számban kerültek a legalapvetőbb szükségleteiket is alig kielégítő csoportba.

A módszertani újításunk lényege, hogy a társadalmi osztály méréséhez egyidejűleg használjuk fel az objektív és a szubjektív változókat. A nemzetközi összehasonlító osztálysémák – mint például az EGP (Erikson & Goldthorpe, 1992) vagy a GBCS (Savage et al., 2013) – hagyományosan objektív mutatókra, például az iskolai végzettségre és a foglalkozásra építenek az egyének osztályba sorolásakor. Az utóbbi évek kutatásai azonban azt mutatják, hogy a társadalmi osztály szubjektív megélése is megbízható előrejelzője lehet a háztartás anyagi helyzetének (Oesch & Vigna, 2023), sőt, az osztályhelyzetet mérő változók akár ugyanolyan jól – vagy bizonyos esetekben még jobban – is magyarázhatják más, társadalmilag releváns attitűdök vagy viselkedések alakulását, mint a kizárólag objektív mutatók. Számos empirikus példa támasztja alá ezt az összefüggést, és a következtetések érvényesnek bizonyulnak függetlenül attól, hogy olyan szubjektív sémákról van-e szó, ahol a kutatók előzetesen meghatározott osztálykategóriákba kéri az alanyokat önbesorolásra (Breen, 2004), vagy olyan eljárásokról, amelyek ideáltipikus társadalmi szerepeket mutatnak be (Evans et al., 1992), esetleg olyan mutatókról, ahol a válaszadók saját jólétüket a háztartási jövedelemhez viszonyítva értékelik (Bedük, 2020).

Stoica (2022) amellett érvel, hogy az objektív (tényalapú) és a szubjektív osztálybesorolások eredményeinek összevetése növeli az osztálysémák érvényességét. Ezt a megközelítést erősítik meg azok a kutatások is, amelyek szerint az emberek hasonló társadalmi osztálypozíciókba sorolják magukat, függetlenül attól, hogy az osztályozás objektív vagy szubjektív változókra épül (Pop, 2016). Következésképpen, e kétféle mérőeszköz együttes alkalmazása pontosabb és átfogóbb képet adhat az egyének társadalmi osztályba sorolásáról. Románia esetében ezeket a következtetéseket a hazai társadalomszerkezetet feltáró empirikus elemzések is megerősítették (Pop, 2016). Mindezen érvek és előfeltételek indokolják egy olyan osztályséma kidolgozását, amely egyaránt figyelembe veszi az objektív és a szubjektív változókat.

2. táblázat. *A társadalmi osztályséma konstrukciós logikája (N = 3666)*

Table 2. *Logic behind the construction of the social class scheme (N = 3666)*

Iskolai végzettség	Kapcsolat	Észlelt anyagi jólét	Eredmény	Társadalmi osztály
3	+	4	→	5. Felső osztály (N = 123, 3,4%)
2	+	4	→	4. Felső középosztály (N = 504, 13,8%)
3	+	3		
1	+	4	→	3. Középosztály (N = 727, 19,8%)
2	+	3		
3	+	2		
3	+	1		

Iskolai végzettség	Kapcsolat	Észlelt anyagi jólét	Eredmény	Társadalmi osztály
1	+	3	→	2. Alsó középosztály (N = 2000, 54,5%)
1	+	2		
2	+	1		
2	+	2		
1	+	1	→	1. Alsó osztály (N = 311, 8,5%)

Forrás: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

A társadalmi osztályok konstrukciójának alkalmazott szintaxisa olyan változók kombinációjára épül, amelyek közül az iskolai végzettség és az anyagi jólét központi szerepet tölt be, míg a foglalkozási státusz kiegészítő, megerősítő tényezőként szolgál. Konkrétan: a „felső osztályba” azokat a személyeket soroltuk, akik felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, jövedelmük lehetővé teszi a kényelmes megélhetést, és különféle foglalkozási státuszokba tartoznak, kivéve a mezőgazdasági munkásokat. Az „alsó osztályba” azok kerültek, akik – a munkaadók és vállalkozók kivételével – különböző foglalkozási kategóriákba tartoznak, legfeljebb szakiskolai végzettséggel rendelkeznek, és jövedelmük nem fedezi még az alapvető szükségleteiket sem. A két szélső kategória között három középréteg helyezkedik el, amelyeket az iskolai végzettség szintje, az anyagi jólét mértéke, valamint a foglalkozási státusz alapján határoztunk meg, a 2. táblázatban részletezett osztályozási rendszer szerint. Általánosságban fontos, hogy az osztályséma kialakításának módszertana átlátható és egyértelmű legyen, hogy más kutatók reprodukálhassák az eredményeket, és megfelelően értékelhessék azok helyességét. Ennek megfelelően két további módszertani pontosítást is érdemes megemlíteni. Először is, azon tanulók és diákok esetében, akiknek iskolai pályája még nem zárult le a felmérés időpontjában, a szülők legmagasabb iskolai végzettségét vettük figyelembe – függetlenül attól, hogy az édesanya vagy az édesapa végzettsége volt magasabb. Másodszor, a szintaxis alkalmazása után a válaszadók 1%-a (azaz 38 fő a 3666-ból) nem volt besorolható, mivel legalább egy kulcsfontosságú változóra nem adtak választ. Ezen esetekben manuális adatimputálást alkalmaztunk, amely során a rendelkezésre álló információk alapján osztottuk be ezeket a személyeket az öt társadalmi osztály egyikébe. Ez az eljárás – az imputálás nélküli verzióhoz képest – csupán minimális eltéréseket okozott az osztályok arányában, 0,1% és 0,3% közötti változásokkal.

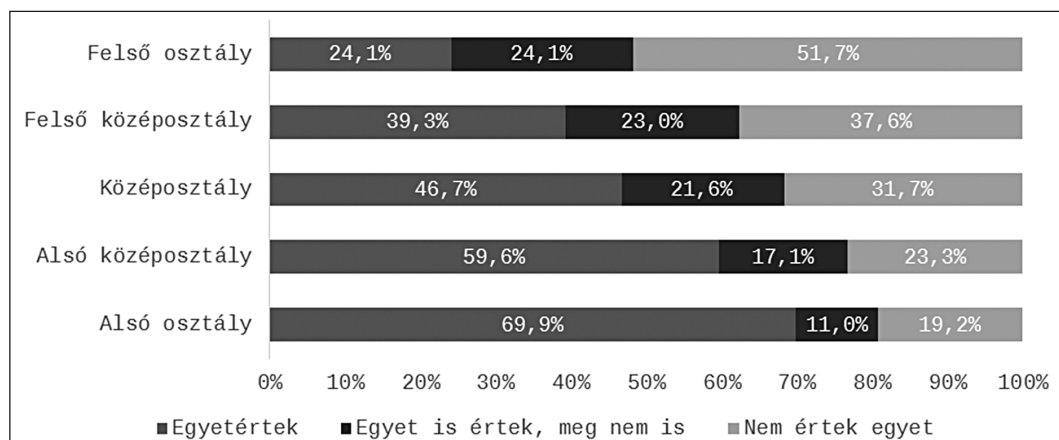
4. A TÁRSADALMI OSZTÁLY SZÁMÍT: PÉLDÁK

4.1. Társadalmi osztályok és az igazságos társadalom

A kérdőív három olyan változót tartalmaz, amelyek azt mérik fel, hogy a válaszadók szerint mi tesz igazságossá egy társadalmat: az első változó szerint a jövedelmek és a vagyon egyenlő elosztása, a második szerint az, hogy akik keményebben dolgoznak, többet is keresnek, a harmadik pedig az, hogy a szegényeket és a rászorulókat segíteni kell, függetlenül attól, hogy mennyire járulnak hozzá a társadalomhoz. A teljes mintán végzett kezdeti gyakorisági elemzés szerint a válaszadók több mint fele egyetért vagy erősen egyetért mindhárom állítással. Az utolsó állítás-

sal kapcsolatban – amely a rászorulóknak segítségére vonatkozik – különösen nagy az egyetértés: a válaszadók több mint 70%-a fejezte ki támogatását (egyszerű vagy erős egyetértés formájában). Az általunk kialakított osztályséma és a társadalmi igazságosságról alkotott fenti elképzelések között statisztikailag is jelentős összefüggést mutattunk ki. Az alábbi elemzésben az öt társadalmi osztály között fennálló különbségeket mutatjuk be.

A legszembevetőbb különbségek az 1. ábrán láthatók, ahol az alsó és az alsó középosztályba tartozók erősen hajlanak arra, hogy egyetértsenek azzal, hogy a jövedelmeket egyenlően kellene elosztani, míg a felső és a felső középosztály tagjai inkább nem értenek ezzel egyet. A 2. ábra olyan képet rajzol, amelyben a válaszadók legalább fele egyetért azzal a meritokratikus elvvel, amely szerint az emberek jövedelme a befektetett munka mennyiségétől kell hogy függjön. Ezzel az állítással leginkább a felső és a felső középosztályba tartozók értenek egyet. A 3. ábra tovább árnyalja ezt a képet, és rávilágít arra, hogy jelentős az egyetértés azzal az állítással is, miszerint egy társadalom akkor igazságos, ha gondoskodik a szegényekről és a segítségre szorulókról, függetlenül attól, hogy ők mennyire járulnak hozzá a társadalom működéséhez. Ennél a kérdésnél viszont éppen az alsó és az alsó középosztály tagjai fejezik ki a legerősebb támogatást.

1. ábra. *A társadalom akkor igazságos, ha a jövedelem és a gazdagság egyformán oszlik el minden ember között (N = 1156, % érvényes válasz)*

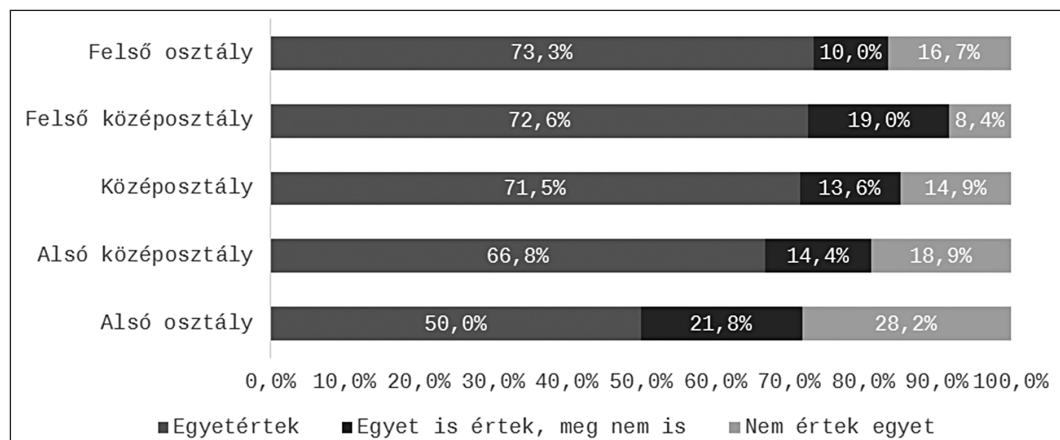
Figure 1. *A society is fair when income and wealth are distributed equally among all people (N = 1156, valid %)*

$X^2 = 42,229$, $p < .000$, Cramer's $V = .144$, Tau-c = .159, $p < .000$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

Az 1. ábrán jelentős különbségeket figyelhetünk meg a jövedelmek egyenlő elosztásához való viszonyulás tekintetében a különböző társadalmi osztályok között. Minél magasabb egy osztály pozíciója a hierarchiában, annál alacsonyabb az egyetértés mértéke (átlagosan): míg az alsó osztály 70 százaléka egyetért azzal, hogy az igazságos társadalom az lenne, amelyben a jövedelem egyenlően oszlik meg a tagok között, addig a felső osztály mindössze 24 százaléka gon-

dolja ugyanezt. A felsőbb osztályba tartozók fele nem ért egyet a társadalom igazságossága és a jövedelemelosztás egyenlősége közötti összefüggéssel. Az alsóbb osztályokon belül is jelentős azoknak az aránya, akik szerint a jövedelemelosztás egyenlősége nem az a tulajdonság, amely alapján az igazságos társadalmat meghatározzák (az alsó osztály 19,2%-a, illetve az alsó középosztály 23%-a). A 2. ábrában bemutatott változó az „aki keményen dolgozik, többet érdemel” elvét vizsgálja, mint a jövedelmi különbségek egyik igazolási alapját. Az ezzel való egyetértés minden társadalmi osztályban magas, még az alsó osztály esetében is – amely itt a legalacsonyabb értéket mutatja –, a válaszadók fele osztja ezt az igazságosságfelfogást. A társadalmi létrán felfelé haladva az egyetértés aránya is nő, a felső osztályban közel 75%-ra emelkedik.

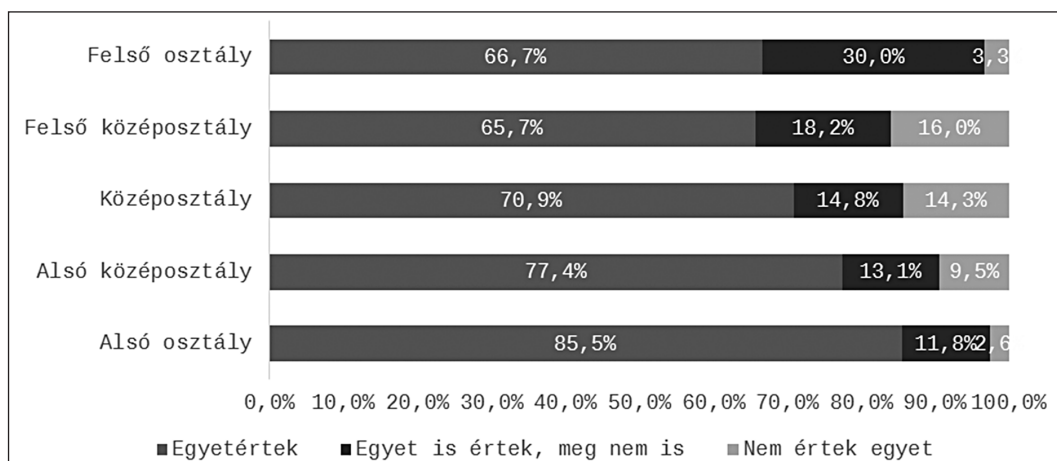
2. ábra. *A társadalom akkor igazságos, ha azok az emberek, akik keményen dolgoznak, többet keresnek, mint mások (N = 1177, % érvényes válasz)*

Figure 2. *A society is fair when people who work hard earn more than others (N = 1177, valid %)*

$$X^2 = 25,564, p < .001, \text{Cramer's } V = .104, \text{Tau-c} = -.079, p < .000$$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

A 3. ábra azt vizsgálja, hogy a társadalmi igazságosság mennyiben azonosul a szegényekről és a rászorulókról való gondoskodással. Minden társadalmi osztályban nagyon magas az egyetértés aránya: ez az érték a felső osztály esetében a legalacsonyabb (66,7%), míg az alsó osztályban éri el a legmagasabb szintet (85,5%). A másik két változóhoz képest a felső osztály itt kevésbé tér el a többi osztálytól: a teljes minta egyik legalacsonyabb elutasítási arányát mutatja (a legalacsonyabb az alsó osztályban), ugyanakkor viszonylag magas a bizonytalan válaszadók aránya. Tekintettel arra, hogy e kategória közös jellemzője a felsőfokú iskolai végzettség, ezek az eloszlások visszatükrözik az irodalomban gyakran megfogalmazott elvárás, miszerint a felsőoktatás elősegíti a proszociális értékek elfogadását.

3. ábra. *A társadalom igazságos, ha a szegényekre és rászorulókra gondot visel, függetlenül azoknak a társadalomhoz való hozzájárulásától (N = 1182, % érvényes válasz)*

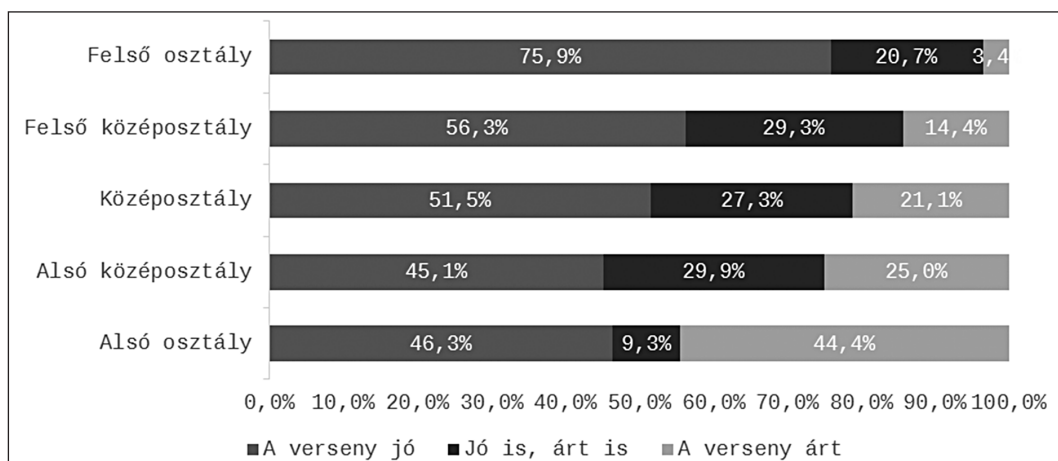
Figure 3. *A society is fair when it takes care of the poor and those in need, regardless of their contribution to society (N = 1182, valid %)*

$X^2 = 27,041$, $p < .001$, Cramer's $V = .107$, Tau-c = .085, $p < .001$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

4.2. Társadalmi osztályok és a társadalmi-gazdasági siker forrásának megítélése

Az erőforrások optimális elosztásával kapcsolatos elképzeléseket az a kérdés is tükrözi, amely a verseny megítélésére irányul – annak pozitív, semleges (vagy kétértelmű), illetve negatív vonatkozásaival. A teljes minta szintjén a válaszadók 54%-a úgy véli, hogy a verseny ösztönző hatású, „arra készíti az embereket, hogy keményebben dolgozzanak és új ötleteket fejlesszenek ki”. A megkérdezettek 19%-a semlegesnek vagy ellentmondásosnak ítéli meg a versenyt, míg 27% szerint a verseny „az emberi természet legrosszabb oldalát hozza felszínre”, tehát kifejezetten ártalmas. A felső osztály ebben a kérdésben egyértelműen pozitívabban viszonyul a versenyhez, míg az alsó osztály megosztott: közel azonos arányban jelenik meg a pozitív és a negatív értelmezés.

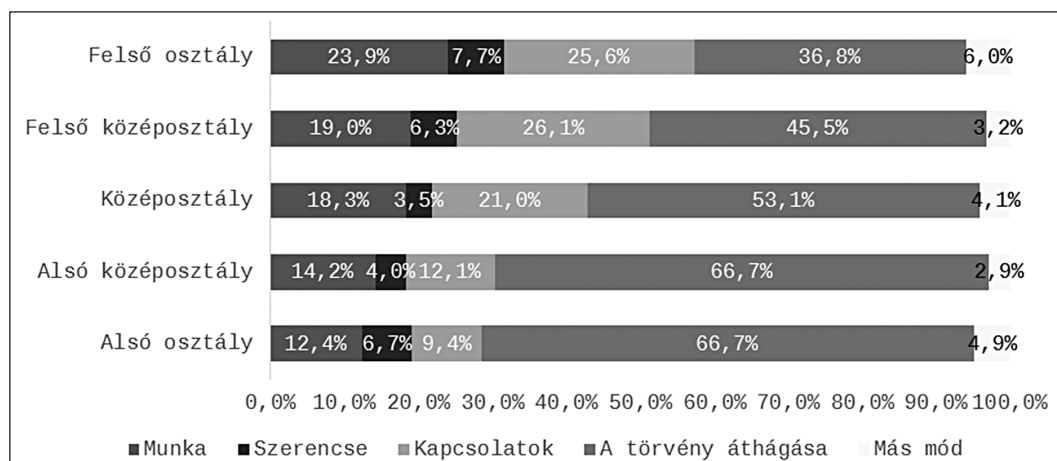
4. ábra. *A társadalmi osztályok és a verseny szerepének megítélése*
($N = 1100$, % érvényes válaszok)

Figure 4. *The relationship between social class and perceptions of the role of competition*
($N = 1100$, valid %)

$X^2 = 39,412$, $p < .000$, Cramer's $V = .134$, Tau-c = $-.111$, $p < .000$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

Az 5. ábra konkrétabb válaszokat ad arra vonatkozóan, hogy az emberek milyen mechanizmusok révén érzik úgy, hogy a jövedelem és a vagyon jelenlegi eloszlása megvalósult. Több szempont is kiemelkedik: a „munka, a „szerencse”, a „kapcsolatok”, a „törvényszegés”, az „egyéb eszközök” tényezők fontossági sorrendje minden osztályban azonos, bár az egyes tényezőkkel való egyetértés mértéke eltérő. A törvény megszegését minden társadalmi osztályban a vagyonszerzés fő forrásának tekintik: a felső osztály 36,8 százaléka, az alsó osztály 66,7 százaléka. Ahogy haladunk lefelé a társadalmi hierarchiában, úgy csökken az a megítélés, hogy a munka alapvető szerepet játszott a vagyonszerzésben. De még a felsőbb osztályok körében is, akik a legnagyobb jelentőséget tulajdonítják a munkának, csak 23,9 százalék azok aránya, akik szerint ez a vagyonszerzés fő forrása. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a kapcsolatok fontosságát inkább a társadalmi hierarchia felsőbb szintjein ismerik el.

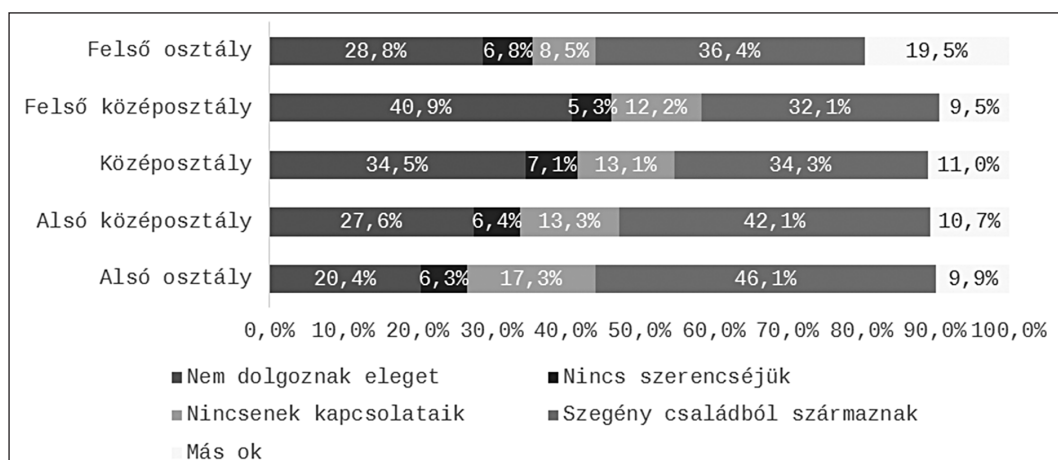
5. ábra. Mit gondol, hogyan lettek sikeresek Romániában azok, akik vagyonra tettek szert?
(N = 3437, % érvényes válaszok)

Figure 5. How do you think most people who became wealthy in Romania succeeded?
(N = 3437, valid %)

$X^2 = 153,524$, $p < .000$, Cramer's $V = .106$, Tau-c = $-.097$, $p < .000$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

A 6. ábra világosan mutatja azt a tendenciát, hogy a szegényeket hibáztatják hátrányos helyzetükért: az alsó osztály tagjainak 12,4%-a, míg a felső osztály tagjainak 23,9%-a véli úgy, hogy a szegénység a munka hiányának az eredménye. Ennek ellenére egyik társadalmi osztályban sem csökken 30% alá azok aránya, akik a szegénység forrását annak társadalmi újratermelődésében látják. A felső középosztály esetében többen gondolják, hogy a szegénység oka az elégtelen munkavégzés, mint azok, akik szerint az a szegény családból való származás következménye. A középosztály esetében a kétszázalékos arány megegyezik. Mind a felső osztály, mind a hierarchia alján lévő két osztály a strukturális magyarázatok felé hajlik. A felső osztály ebben a tekintetben is kiemelkedik azzal, hogy közelebb áll az alsó osztályok profiljához, mint a felső középosztályhoz.

6. ábra. Ön szerint miért vannak szegények Romániában? (N = 3470, % érvényes válaszok)

Figure 6. Why do you think there are poor people in Romania? (N = 3470, valid %)

$\chi^2 = 70,644$, $p < .000$, Cramer's V = .071, Tau-c = -.061, $p < .000$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

A társadalmi osztályok közötti jelentős különbségek ellenére az 5. ábrából egy általános benyomás rajzolódik ki: a vagyon megszerzésének jogszerűségét és igazságosságát általános kétely övezi. Ezzel együtt, amikor a válaszadókat arra kéri, hogy értékeljék a szegénység okait, összességében nagyobb hit mutatkozik a munka jelentőségében: minden társadalmi osztályban magasabb azok aránya, akik szerint a szegények azért szegények, mert nem dolgoznak eleget, mint azoké, akik úgy vélik, hogy a vagyon munkával szerezhető meg. A legnagyobb eltérések a felső középosztály és a középosztály esetében figyelhetők meg. Ismét a felső osztály tűnik ki azzal, hogy kevésbé hajlik az individualista magyarázatok elfogadására: ez az egyetlen kategória, ahol a munka jelentőségével kapcsolatos két arány (a vagyon megszerzésében versus a szegénység elkerülésében) közötti különbség statisztikailag nem szignifikáns.

3. táblázat. A munka gazdagodást hoz versus A munka véd a szegénység ellen

Table 3. Work brings wealth vs. Work protects from poverty

Társadalmi osztály	A gazdag emberek munkával szereztek vagyonukat (% és abszolút érték)	A szegény emberek azért szegények, mert nem dolgoznak eleget (% és abszolút érték)	Százalékos különbség	z-próba értéke
Felső osztály	23,9% (28)	28,8% (34)	-4,9%	0,85
Felső középosztály	19% (88)	40,9% (194)	-21,9%	7,33***
Középosztály	18,3% (126)	34,5% (238)	-16,2%	6,81***

Társadalmi osztály	A gazdag emberek munkával szerezték vagyonukat (% és abszolút érték)	A szegény emberek azért szegények, mert nem dolgoznak eleget (% és abszolút érték)	Százalékos különbség	z-próba értéke
Alsó középosztály	14,2% (271)	27,6 (525)	-13,4%	10,10***
Alsó osztály	12,4% (33)	20,4% (58)	-8%	2,55*

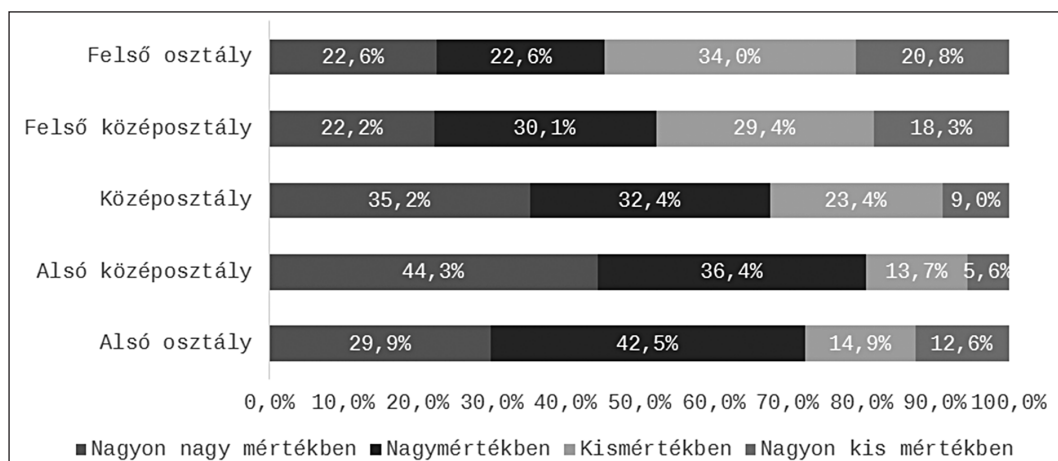
* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

3.3. Társadalmi osztályok és a szociális védelemre szorulóknak „érdemessége” közötti különbségek

A 3. ábra arra az általános tendenciára hívja fel a figyelmet, hogy az emberek alapvetően hajlamosak az igazságos társadalmat olyanként értelmezni, mint amely segítséget nyújt a rászorulóknak. Gazdag szakirodalom hívja fel azonban a figyelmet arra, hogy a szociális védelem különféle intézkedései eltérő társadalmi támogatottságot élveznek attól függően, hogy az érintett csoportokat mennyire látják „érdemesnek” a segítségre (Meuleman et al., 2020; Van Oorschot, 2006). A kutatások szerint a következő fő kritériumok határozzák meg a rászorulóknak megítélését: kontroll (mennyire volt az egyén ellenőrzése alatt a nehéz helyzet, amelybe került), attitűd (mennyire látszanak hálásnak és elégedettnek a kedvezményezettek), kölcsönösség (korábbi hozzájárulásuk mértéke), identitás (nemzeti hovatartozás) és szükséglet (Meuleman et al., 2020). A következő három ábra a szociális támogatás legitimitásával kapcsolatos egyetértési arányokat mutatja be három eltérő típusú kedvezményezett esetében, akiket a fenti kritériumok alapján különböztettünk meg.

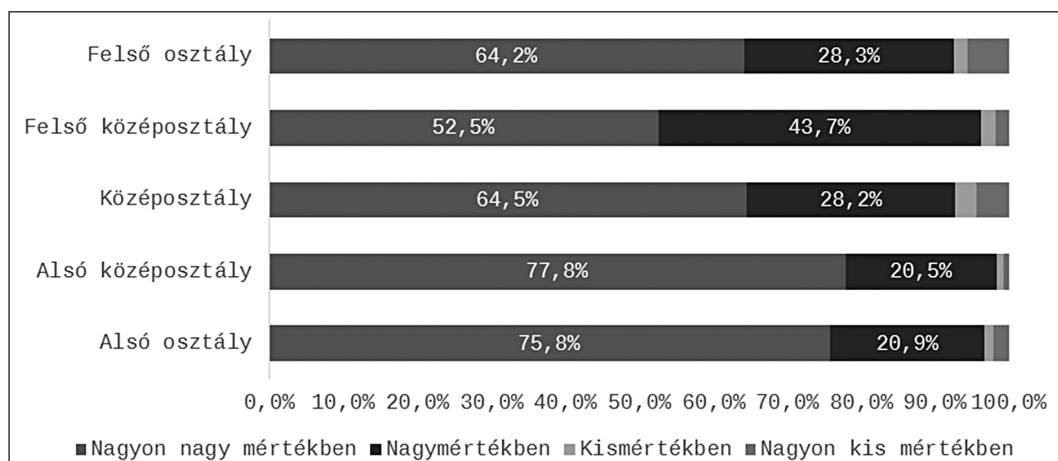
A 8. ábra egy olyan nő helyzetét mutatja be, aki önhibáján kívül került nehéz helyzetbe, és akitől két gyermek is függ, akik szintén nem tehetnek semmit a kialakult helyzetért. Itt egyértelműen teljesülnek a rászorultság és a kontroll hiányának kritériumai, és semmi nem utal arra, hogy a többi kritérium ne teljesülne. A velük való szolidaritás mértéke minden társadalmi osztályban magas vagy kiemelkedően magas. A felső osztály ebben az esetben ismét az alsóbb osztályokhoz áll közelebb, és nem a felső középosztályhoz. A 7. és 9. ábra olyan személyek támogatásának megítélését mutatja, akiknél kevésbé nyilvánvaló, hogy a helyzetük kialakulásáért milyen mértékben felelősek: egy fiatal férfi, aki dolgozik ugyan, de nem keres eleget ahhoz, hogy kifizesse az albérletét, illetve egy középkorú, munkát kereső férfi, akiről csak annyit tudunk, hogy nem talál állást. A fiatal férfi esetében a támogatás alacsonyabb, mint az egyedülálló anya esetében, de még mindig viszonylag magas minden társadalmi osztályban. Az 50 éves férfi esetében azonban minden osztály jelentősen alacsonyabb szintű támogatást mutat. Esetében ugyanis jóval kevésbé világos, hogy helyzetéért mennyiben tehető felelőssé (Meuleman et al., 2020).

7. ábra. Milyen mértékben kellene az államnak felelősséget vállalnia egy olyan fiatal esetében, aki dolgozik, de nem keres eleget a lakbérére kifizetésére? (N = 1194, % érvényes válaszok)
 Figure 7. To what extent should the state be responsible for helping a young person who has a job but does not earn enough to pay the rent? (N = 1194, valid %)

$X^2 = 88,199$, $p < .000$; Cramer's V = .157, Tau-c = .142, $p < .000$

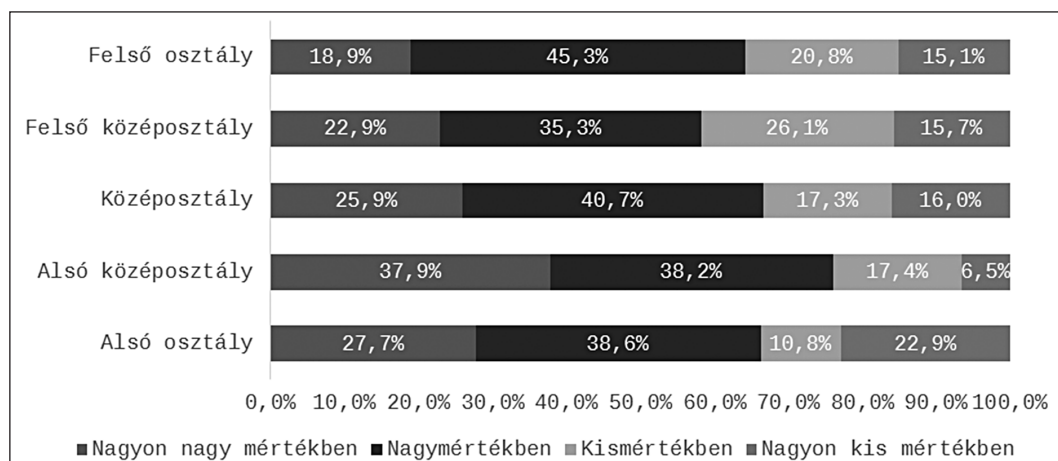
Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

8. ábra. Milyen mértékben kellene az államnak felelősnek lennie abban, hogy egy kétgyerekes anya lakbérét fizessen abban az esetben, ha a férj elhunyt? (N = 1218, % érvényes válaszok)
 Figure 8. To what extent should the state be responsible for helping a mother with two young children whose husband has died pay the rent? (N = 1218, valid %)

$X^2 = 64,069$, $p < .000$, Cramer's V = .132, Tau-c = .115, $p < .000$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

9. ábra. Milyen mértékben kellene az állam felelős legyen egy olyan 55 éves férfi lakbérfizetése segítésében, aki nem talál munkát? (N = 1174, % érvényes válaszok)

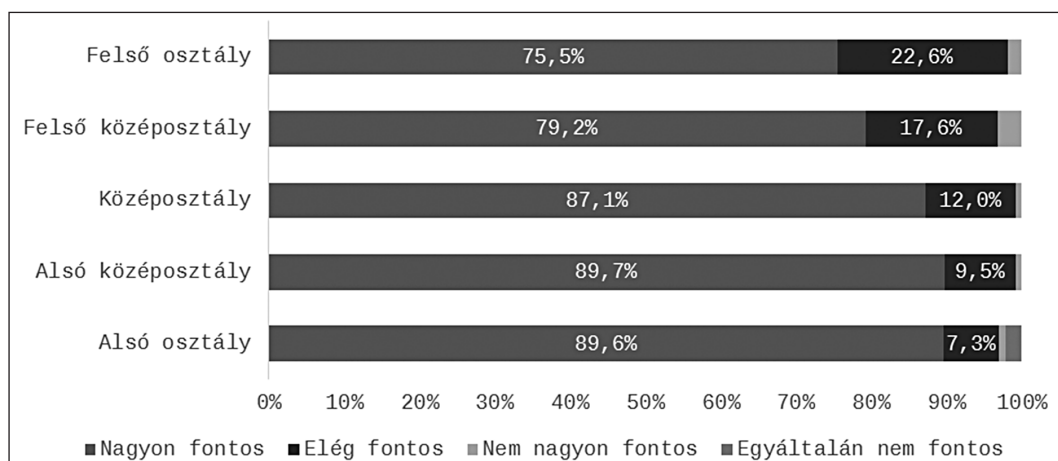
Figure 9. To what extent should the state be responsible for helping a 55-year-old man who cannot find work pay the rent? (N = 1174, valid %)

$X^2 = 57,690$, $p < .000$; Cramer's $V = .128$, Tau-c = .099, $p < .000$

Az adatok forrása: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

4. OSZTÁLYHELYZET ÉS AZ OKTATÁS SZEREPÉNEK PERCEPCIÓJA

Bár az oktatásról szóló kérdések nem tartoznak szorosan a társadalmi igazságossággal kapcsolatos kérdésblokkhoz, mégis fontos betekintést nyújtanak az emberek gondolkodásába. Az oktatás a meritokratikus társadalom egyik központi eleme: ebben a felfogásban az iskolai rendszer hivatott arra, hogy csökkentse az emberek közötti veleszületett különbségeket, és lehetőséget adjon a legtehetségesebbek és legszorgalmasabbak kiemelkedésére – megszerzett képesítéseken és értékeléseken keresztül. Az alábbi kérdéssor azt vizsgálja, hogyan látják a válaszadók az oktatás társadalmi szerepét, és ez mennyiben tükrözi a meritokrácia ideáljához való viszonyulásukat. Az eredmények azt mutatják, hogy minden társadalmi osztályban erős a támogatottság: az oktatás fontosságát szinte mindenki elismeri. Különösen nagy az egyetértés abban, hogy az iskolának kulcsszerepe van a „jó állampolgárok” nevelésében – ezt a válaszadók több mint háromnegyede nagyon fontosnak tartja. Érdekeség, hogy ez az értékítélet a társadalmi hierarchia alsóbb szintjein még erősebb: minél lejjebb helyezkedik el valaki az osztályrendszerben, annál nagyobb jelentőséget tulajdonít az oktatás társadalmi szerepének. A felső osztályba tartozók körében ez az elvárás a leggyengébb, míg az alsó osztály tagjai látják benne a legnagyobb eredményt a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésére.

10. ábra. Az oktatásnak arra kellene felkészítenie a gyermekeket, hogy jó állampolgárok legyenek
($N = 1217$, % érvényes válaszok)

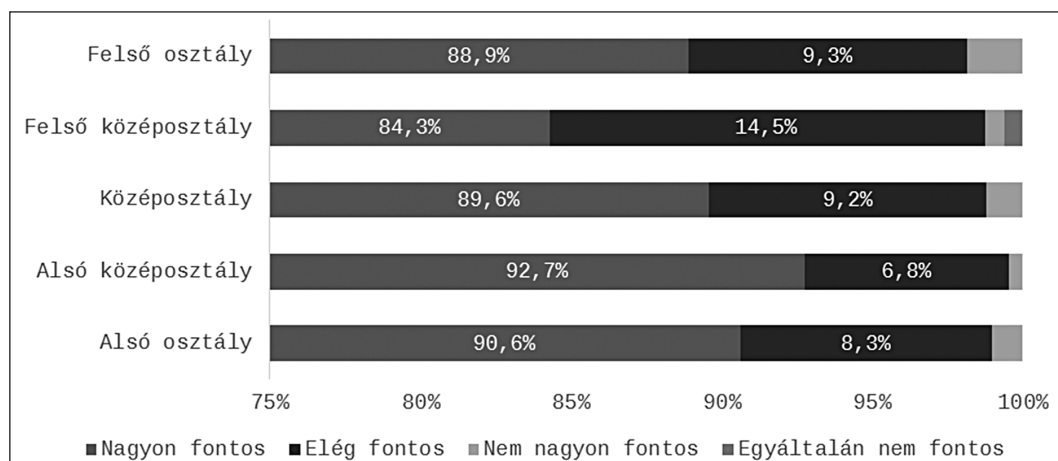
Figure 10. Education should prepare children to become good citizens ($N = 1217$, valid %)

$X^2 = 47,396$, $p < .000$, Cramer's $V = .114$, Tau-c = .050, $p < .000$

Adatforrás: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

Hasonlóan szilárd konszenzust figyelhetünk meg az iskolának abban a szerepében is, hogy felkészítse a gyerekeket egy jövőbeli hivatásra. E tekintetben az alsó középosztály emelkedik ki, amely a legnagyobb jelentőséget tulajdonít ennek a funkciónak, míg a felső középosztály helyezi a legkisebb hangsúlyt rá. Minden társadalmi osztályban legfeljebb a válaszadók 2%-a gondolja úgy, hogy ez a szerep nem túl fontos vagy egyáltalán nem az.

Minden társadalmi osztály egyetért abban, hogy az oktatás szerepe abban áll, hogy elősegítse a gyermekek felfelé irányuló társadalmi mobilitását – vagyis hogy jobb életük legyen, mint szüleiknek (lásd a 12. ábrát). Ez az eredmény összhangban van a társadalmi mobilitásról szóló kutatásokkal, amelyek szerint a szülők társadalmi helyzetétől függetlenül a domináns stratégia az, hogy elkerüljék gyermekeik lefelé irányuló mobilitását (Rotariu, 2004).

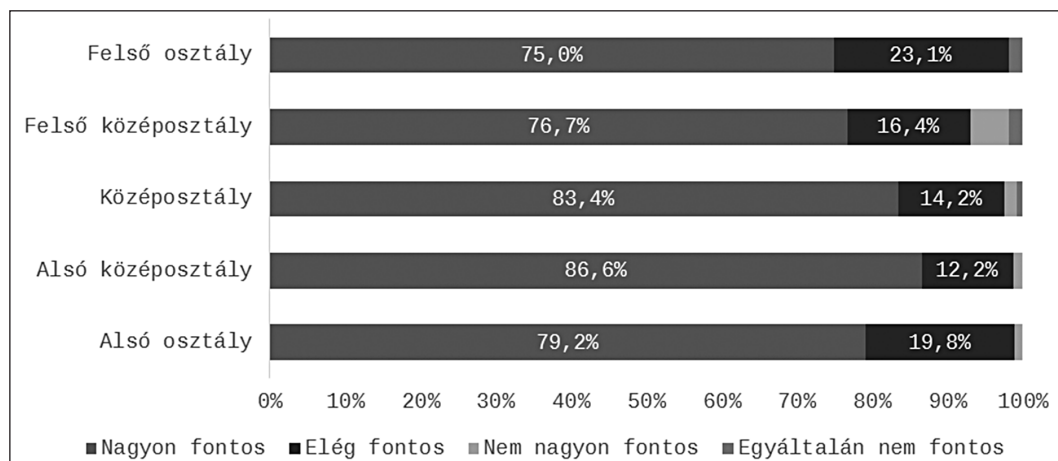

11. ábra. Az oktatásnak arra kell felkészítenie a gyermekeket, hogy később legyen egy mesterségük
($N = 1220$, % érvényes válaszok)

Figure 11. Education should prepare children to find a job later in life ($N = 1220$, valid %)

$X^2 = 19,361$, $p = .080$, Cramer's $V = .072$, Tau-c = .031, $p = .014$

Adatforrás: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

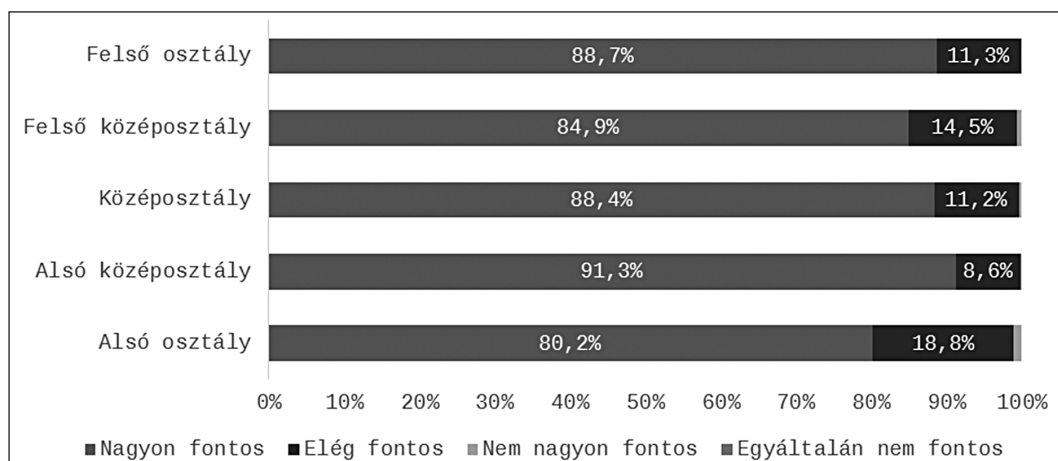

12. ábra. Az oktatásnak abban kellene a gyermekeket segítenie, hogy jobb életük legyen, mint a szüleiknek
($N = 1219$, % érvényes válaszok)

Figure 12. Education should help children have a better life than their parents
($N = 1219$, valid %)

$X^2 = 34,755$, $p < .001$, Cramer's $V = .097$, Tau-c = .036, $p = .029$

Adatforrás: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

13. ábra. Az oktatásnak abban kellene a gyermekeket segítenie, hogy a lehetőségeiket kiaknázzák (N = 1220, % érvényes válaszok)

Figure 13. Education should help children fulfill their potential (N = 1220, valid %)

$\chi^2 = 18,404$, $p = .104$, Cramer's V = .071, Tau-c = .006, $p = .679$

Adatforrás: „Társadalmi és politikai értékek a kortárs Romániában” kutatás, a szerzők számításai

A 13. ábra azt mutatja, hogyan látják az emberek az oktatás szerepét abban, hogy a gyerekek kibontakoztathassák a bennük rejlő lehetőségeket. Azok aránya, akik szerint ez a szerep „nagyon fontos” vagy „inkább fontos”, megközelíti a 100%-ot minden társadalmi osztályban, és az eltérések nem szignifikánsak statisztikailag. Ez az a kérdés, amelyben a legnagyobb egyetértés mutatkozik az osztályok között, és itt láthatók a legkisebb különbségek a válaszokban. Az ebben a fejezetben bemutatott osztályséma – ahogy azt korábban is láttuk – a társadalmi igazságossággal kapcsolatos legtöbb kérdésnél jól elkülöníti az egyes társadalmi csoportok véleményét. Az oktatás megítélése azonban kivételt képez. Úgy gondoljuk, hogy ez a viszonylagos egyetértés azt mutatja, hogy a kortárs román társadalomban általános konszenzus van arról, hogy a meritokrácia – azaz az érdemeken alapuló előrejutás – kívánatos cél. A különbségek inkább abban jelennek meg, hogy az egyes társadalmi osztályok hogyan értelmezik a társadalmi egyenlőtlenségek okait. Az alsóbb osztályok – saját tapasztalataik alapján – világosabban látják a strukturális akadályokat és az egyenlőtlenségeket. Ez valószínűleg hozzájárul ahhoz, hogy körükben nagyobb támogatottságot élveznek a jövedelmek újraelosztását célzó intézkedések. A felsőbb osztályok szintén hisznek az oktatás fontosságában mint a meritokrácia eszközében, de kevésbé érzékelik azokat a szerkezeti korlátokat, amelyek hátráltatják az egyenlő esélyeket. Úgy látják, hogy a társadalom összességében jól teljesít az érdemek szerinti előrejutás biztosításában.

Úgy tűnik, hogy a társadalomban általános egyetértés van a meritokratikus elvvel kapcsolatban: nem a származásnak vagy a társadalmi háttérnek, hanem az oktatásnak, a tehetségnek és a befektetett munkának kellene meghatároznia, ki milyen pozícióba kerül. A véleménykülönbségek inkább abban mutatkoznak meg, hogy az emberek – társadalmi helyzetüktől függően – ho-

gyan értékelik mások élethelyzeteit, és milyen okokat látnak ezek mögött. Azokból a kérdésekből, amelyek az állami beavatkozás és segítségnyújtás jogosságát vizsgálták konkrét esetekben, az derül ki, hogy nagyobb egyetértés van azok támogatásában, akiknek a nehéz helyzete nem vezethető vissza saját hibájukra – például lustaságra vagy tétlenségre. Ebben a megközelítésben az alsóbb társadalmi osztályok a szociális újraelosztást nem a felelősség áthárításaként látják, hanem a meritokrácia helyreigazításának eszközeként. Számukra a támogatás iránti igény nem a rendszer elutasítását, hanem annak kritikus értékelését jelenti: azt, hogy a társadalom nem mindig tudja teljesíteni az érdemeken alapuló előrejutás ígérését. Ezért szerintük szükség van korrekciós és kompenzációs intézkedésekre, hogy az esélyegyenlőtlenségeket enyhíteni lehessen.

5. A TÁRSADALMI OSZTÁLYOK MEGÍTÉLÉSÉNEK PERCEPCIÓJA

Ez a tanulmány arra vállalkozott, hogy feltárja, hogyan viszonyulnak a romániai társadalmi osztályok a társadalmi igazságossághoz és az újraelosztáshoz. Ennek érdekében olyan osztálýsémát dolgoztunk ki, amely ötvözi az objektív mutatókat (oktatási szintet és foglalkozást) a szubjektív, anyagi jóléttel kapcsolatos önértékeléssel. A fő célunk az volt, hogy megvizsgáljuk, milyen eltérések mutatkoznak a jövedelmi egyenlőség, a meritokrácia és a hátrányos helyzetűek támogatása kapcsán megfogalmazott attitűdökben a társadalmi osztályok és az iskolázottság szintje szerint. A tanulmány fontos hozzájárulása abban áll, hogy rávilágít: az oktatás és a társadalmi-gazdasági státusz különbségei érdemben befolyásolják a társadalmi igazságosságról alkotott elképzeléseket. Az adatok elemzése révén kimutattuk, hogy az osztály-hovatartozás szerint markáns érték- és attitűdbeli eltérések figyelhetők meg a redisztribúcióhoz, a meritokráciához és a társadalmi sikerességhez való viszonyulásban. Pontosabban: elemzésünk különböző értékorientációs profilokat tárt fel az egyes társadalmi osztályok esetében. A legnagyobb véleménykülönbségeket annál a kérdésnél tapasztaltuk, amely szerint egy társadalom akkor igazságos, ha a jövedelmek egyenlően oszlanak meg a tagjai között. Ezen kívül megfigyelhető egy általános tendencia is: minél lejjebb helyezkedik el valaki a társadalmi ranglétrán, annál erősebben támogatja az egyenlőségen alapuló értékeket. Az oktatás szerepére és a meritokrácia elvére vonatkozó kérdések esetében viszont nagyon magas fokú egyetértés mutatkozott minden társadalmi osztályban.

Konkrétabban a tanulmány azt mutatta ki, hogy a jövedelmek újraelosztásáról alkotott véleményeket erőteljesen befolyásolja a társadalmi osztályhoz tartozás. Az alsóbb osztályokba tartozó személyek határozottabban támogatják a jövedelmek egyenlő újraelosztását, amelyet az anyagi egyenlőtlenségek kiegyenlítésének szükséges eszközeként értelmeznek. Ezzel szemben a felsőbb osztályok tagjai visszafogottabban viszonyulnak az újraelosztáshoz, inkább olyan rendszert támogatnak, amelyben a jövedelmkülönbségek az erőfeszítés és teljesítmény igazságos kimenetelének számítanak. Ezek az eredmények egy erősen polarizált társadalmi megosztottságot jeleznek: a gazdaságilag hátrányos helyzetűek sürgető szükségét érzik az állami beavatkozásnak, míg a társadalmilag kedvezőbb pozícióban lévők inkább a versenyalapú rendszer fenntartását preferálják. A meritokrácia elve általános támogatottságnak örvend, ugyanakkor az egyes társadalmi osztályok különböző intenzitással azonosulnak vele. A felsőbb osztályok tagjai a meritokráciát igazságos módnak tekintik a munka és a tehetség elismerésére, míg az alsóbb osztályok, bár szintén fontosnak tartják az érdemeket, szkeptikusabbak azok megvalósulását

illetően. Ez a különbség a strukturális egyenlőtlenségek fokozottabb tudatosítását tükrözi az alsóbb társadalmi rétegekben, amelyek erősebb akadályokat érzékelnek az egyenlő esélyekhez való hozzáférésben. Egy másik fontos eredmény a hátrányos helyzetűek támogatásával kapcsolatos. Az alsóbb osztályok nagyobb mértékben támogatják a rászorulóktól feltétel nélküli segítséget, és a társadalmi szolidaritást az igazságos társadalom alapértékének tekintik. Ezzel szemben a felsőbb osztályok, bár elismerik a sebezhető csoportok támogatásának szükségességét, visszafogottabbak ebben a kérdésben, és inkább szelektív megközelítést javasolnak, amely figyelembe veszi az egyéni érdemeket vagy a korábbi hozzájárulást.

Az oktatást minden társadalmi osztály a meritokrácia és a társadalmi mobilitás egyik alappilléréként értelmezi, ugyanakkor eltérően látják, milyen mechanizmusok képesek valóban érvényt szerezni ennek az elvnek. Az alsóbb osztályok úgy vélik, hogy az újraelosztó állami politikák elengedhetetlenek a strukturális egyenlőtlenségek korrigálásához – nem a felelősség áthárításaként tekintenek ezekre, hanem a rendszer működőképességének biztosításához szükséges korrekcióként. Ezzel szemben a felsőbb osztályok hajlamosak alábecsülni a strukturális akadályok jelentőségét, és inkább az egyéni felelősséget és a versenyt tekintik a siker elsődleges feltételeinek. A kutatás eredményei azt sugallják, hogy a társadalmi osztály és az iskolázottság szintje alapvetően befolyásolja, hogyan viszonyulnak az emberek a társadalmi igazságossághoz és a társadalmi-gazdasági sikerhez. Az alsóbb osztályokba tartozók, akik korlátozottan férnek hozzá gazdasági és oktatási erőforrásokhoz, erősebben támogatják a jövedelmek újraelosztását és a rászorulóktól feltétel nélküli támogatását, mint eszközt az anyagi egyenlőtlenségek csökkentésére. A felsőbb osztályok tagjai – akik jobb oktatási háttérrel és szélesebb erőforrás-hozzáféréssel rendelkeznek – inkább egy olyan rendszerben hisznek, ahol a siker az egyéni teljesítmény és a versenyképesség eredménye. Az oktatás szerepéről alkotott vélemények ugyanakkor viszonylag egységesek abban, hogy fontos eszköze a gyermekek életre való felkészítésének és felelős állampolgárrá válásának. Az alsóbb osztályok azonban különösen nagy jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy az oktatás lehetőséget adjon a gyerekeknek a társadalmi felemelkedésre és jobb életre, mint amit szüleik megéltek. A felsőbb osztályok ezzel szemben – bár elismerik az oktatás fontosságát – inkább egy tágabb sikerrecept részeként tekintenek rá, amelybe beletartoznak a társadalmi kapcsolatok és a gazdasági lehetőségek is. A siker fogalma is eltérően jelenik meg a különböző társadalmi rétegekben: az alsóbb osztályok tagjai gyakrabban kapcsolják azt külső tényezőkhez, mint a szerencséhez vagy a kapcsolati hálóhoz, míg a felsőbb osztályok a munkát és a tisztességes versenyt tekintik meghatározónak. Ez a különbség az alsóbb osztályok strukturális akadályokra vonatkozó erősebb tudatosságát, valamint a felsőbb osztályok erőteljesebb meritokratikus meggyőződését tükrözi.

Ráadásul a felső osztály számos vizsgált változó esetében olyan válaszprofilot mutat, amely közelebb áll az alsóbb osztályokéhoz, mint a középosztályéhoz. Ennek egyik lehetséges magyarázata az eltérő prioritásokban és motivációkban keresendő. A középosztályt gyakran áthatja a társadalmi lecsúszástól való strukturális félelem, ezért erőteljesen törekszik saját biztonságának és társadalmi státuszának megőrzésére. Ez az önvédelmi logika óvatossá teheti a redisztribúciós vagy inkluzív politikákkal szemben. Ezzel szemben a felső osztály, amely jelentősen stabilabb anyagi háttérrel rendelkezik, kevésbé érzékeny az efféle fenyegetésekre, és nyitottabban viszonyulhat olyan intézkedésekhez, amelyek egy kiegyensúlyozottabb társadalmi rendet céloznak meg – hasonlóan az alsóbb osztályok elvárásaihoz, ahol az egyenlőtlenségek csökkentése ki-

emelt cél. Egy másik lehetséges tényező a kulturális irányváltás, amely a társadalmi és pénzügyi elit egy részénél figyelhető meg, különösen a nyugati világban. Az Egyesült Államokban például a felső osztály egyre nagyobb arányban támogat progresszív álláspontokat – különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkező csoportok –, például a magasabb jövedelmek megadóztatását, a minimálbér emelését vagy az állami szolgáltatásokhoz való általános hozzáférést. Ez a nyitottság magyarázható egyrészt a globális kulturális normák iránti érzékenységgel, másrészt egy hosszú távú gondolkodásmóddal is, amely a társadalmi stabilitást az egyenlőtlenségek csökkentésével kapcsolja össze. A középosztállyal ellentétben – amely gyakran a rövid távú biztonságot helyezi előtérbe – a felső osztály megengedheti magának a távolságtartóbb, idealistább megközelítést, amelyben a méltányosság és az inklúzió hangsúlyos szerepet kap. Ebben az összefüggésben megjelennek közös pontok a felső és az alsó osztály között – különösen az egyenlőtlenségek csökkentését és az inkluzív intézkedéseket támogató attitűdök terén.

A jelen tanulmány szilárd alapot kínál a társadalmi osztály, az oktatás és a társadalmi igazságosságról alkotott percepciók közötti összefüggések megértéséhez, ugyanakkor számos további kutatási irány létezik, amelyek kiegészíthetik és tovább mélyíthetik ezeket az eredményeket. Az első lehetséges irány a longitudinális kutatások megvalósítása lenne, amelyek lehetővé tennék ezen attitűdök időbeli alakulásának követését. A jelen tanulmány egy statikus, keresztmetszeti képet nyújt a társadalmi percepciókról, ezzel szemben egy időbeli vizsgálat feltárhatná, hogyan változnak ezek az attitűdök a gazdasági és politikai környezet alakulásával. Ez árnyaltabb megértést adna arról, hogy a társadalmi-gazdasági tapasztalatok miként formálják hosszabb távon a redistribúcióról és a meritokráciáról alkotott elképzeléseket. Egy másik értékes kutatási irány lehetne a regionális különbségek részletesebb vizsgálata. Egy olyan országban, mint Románia, ahol jelentős területi egyenlőtlenségek léteznek, elengedhetetlen annak feltárása, hogy a helyi kontextus hogyan hat a társadalmi igazságosság és az oktatás mobilitásképző szerepének megítélésére. Szintén fontos lenne bővíteni a vizsgált társadalmi rétegződés dimenzióit. Az oktatás és foglalkozás mellett jövőbeni kutatásoknak érdemes volna olyan változókat is bevonni, mint a tényleges jövedelem, a családi vagyon, valamint a társadalmi és kulturális hálózatokhoz való hozzáférés. Ez lehetővé tenné egy teljesebb kép kialakítását arról, hogyan befolyásolják az anyagi és társadalmi erőforrások az egyenlőtlenségek és a siker megítélését. Végül, a jövőbeni kutatások megvizsgálhatnák az intergenerációs oktatási hatásokat is, vagyis azt, hogy a szülők iskolázottsága miként formálja a gyermekeik társadalmi sikerrel és újraelosztással kapcsolatos percepcióit. Ez az irány értékes információkat szolgáltathat arról, hogyan öröklődik az oktatási tőke, és hogy ez a folyamat a társadalmi igazságosságról alkotott nézetek átalakulását vagy éppen konzerválását segíti elő.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Ban, C. (2015). Beyond anticommunism: The fragility of class analysis in Romania. *East European Politics & Societies*, 29(3), 640–650. <https://doi.org/10.1177/0888325415599197>
- Bartels, L. M. (2008). *Unequal democracy: The political economy of the new gilded age*. Princeton University Press.

- BBC. (2013). The Great British class calculator. https://www.bbc.co.uk/news/special/2013/newsspec_5093/index.stm
- Bedük, S. (2020). Missing dimensions of poverty? Calibrating deprivation scales using perceived financial situation. *European Sociological Review*, 36(4), 562–579. <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa004>
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Breen, R. (2004). *Social mobility in Europe*. Oxford University Press.
- Carnevale, A. P., & Strohl, J. (2013). *Separate and unequal: How higher education reinforces the intergenerational reproduction of White racial privilege*. Georgetown Public Policy Institute.
- Domanski, H., Sawinski, Z., & Slomczynski, K. M. (2009). *Sociological tools measuring occupations: New classification and scales*. IFIS Publisher.
- Enggist, M., & Pinggera, M. (2022). Radical right parties and their welfare state stances—Not so blurry after all? *West European Politics*, 45(1), 102–128. <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1902115>
- Erikson, R., & Goldthorpe, J. H. (1992). *The constant flux: A study of class mobility in post-industrial societies*. Oxford University Press.
- Erikson, R., Goldthorpe, J. H., & Portocarero, L. (1979). Intergenerational class mobility in three Western European societies: England, France, and Sweden. *British Journal of Sociology*, 30(4), 415–441.
- Eurostat. (é. n.-a). *Educational attainment statistics*. Statistics Explained. Letöltve: 2024. augusztus 21., https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_attainment_statistics
- Eurostat. (é. n.-b). *Population with tertiary education, by sex and NUTS 2 regions*. Eurostat Data Browser. Letöltve: 2024. augusztus 21., <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00109/default/table?lang=en>
- Evans, M. D. R., Kelley, J., & Kolosi, T. (1992). Images of class: Public perceptions in Hungary and Australia. *American Sociological Review*, 57(4), 461–482. <https://doi.org/10.2307/2096095>
- Gans, H. J. (1995). *The war against the poor: The underclass and antipoverty policy*. ERIC.
- Gerhards, J., Lengfeld, H., Ignácz, Z., Kley, F., & Priem, M. (2019). *European solidarity in times of crisis: Insights from a thirteen-country survey*. Routledge.
- Gilens, M. (2012). *Affluence and influence: Economic inequality and political power in America*. Princeton University Press.
- Gillies, V. (2005). Raising the ‘meritocracy’: Parenting and the individualization of social class. *Sociology*, 39(5), 835–853. <https://doi.org/10.1177/0038038505058368>
- Hill, D. (2018). Education and social class: A Marxist response. In R. Simmons & J. Smyth (Eds.), *Education and working-class youth* (pp. 181–208). Palgrave MacMillan.
- Hill, D., & Maisuria, A. (2022). Social class: Education, social class, and Marxist theory. In A. Maisuria (Ed.), *Encyclopaedia of Marxism and Education* (pp. 624–643). Brill.
- Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. University of California Press.

- Lindh, A., & McCall, L. (2020). Class position and political opinion in rich democracies. *Annual Review of Sociology*, 46, 419–441. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054609>
- Marx, K. (1849). *Muncă salariată și capital*. *Neue Rheinische Zeitung*, (264–267, 269).
- McCrory Calarco, J. (2014). Coached for the classroom: Parents' cultural transmission and children's reproduction of educational inequalities. *American Sociological Review*, 79(5), 1015–1037. <https://doi.org/10.1177/0003122414546931>
- Meuleman, B., Roosma, F., & Abts, K. (2020). Welfare deservingness opinions from heuristic to measurable concept: The CARIN deservingness principles scale. *Social Science Research*, 85, 102352. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2019.102352>
- Oesch, D., & Vigna, N. (2023). Subjective social class has a bad name but predicts life chances well. *Research in Social Stratification and Mobility*, 83. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2023.100759>
- Philips, M. (2001). Class, collective action and the countryside. In G. Van Gyes, H. De Witte, & P. Pasture (Eds.), *Can class still unite? The differentiated workforce, class solidarity and trade unions*. Routledge.
- Poenaru, F. (2017). *Locuri comune. Clasă, anticomunism, stânga*. Tact.
- Pop, C. (2016). *Clase sociale în România. Metodologia inegalităților*. Presa Universitară Clujeană.
- Riley, D., & Brenner, R. (2022). Seven theses on American politics. *New Left Review*, 138.
- Rotariu, T. (2004). Despre rolul școlii în procesele de mobilitate socială. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Sociologica*, 2.
- Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., Li, Y., Hjellbrekke, J., Le Roux, B., Friedman, S., & Miles, A. (2013). A new model of social class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment. *Sociology*, 47(2), 219–250. <https://doi.org/10.1177/0038038513481128>
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Publishing.
- Stoica, A. C. (2018). *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism și postcomunism*. Humanitas.
- Stoica, A. C. (2022). *Introducere în studiul stratificării și mobilității sociale: Teorii, măsuri și modele de analiză*. Tritonic.
- Țoc, S. (2016). Familie, școală și succes școlar în învățământul românesc. *Calitatea vieții*, 27(3), 189–215.
- Tomesc-Dubrow, I. (2010). Social inequality and social problems in Romania. In H. Best & A. Wenninger (Eds.), *Landmark 1989* (pp. 176–190). Lit.
- Trump, K. S. (2020). When and why is economic inequality seen as fair? *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 46–51. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2019.12.001>
- Tușiș, P. A. (2011). Structură, stratificare și mobilitate socială. In L. Vlăsceanu (Ed.), *Sociologie* (pp. 294–336). Polirom.
- Van Oorschot, W. (2006). Making the difference in social Europe: Deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European Social Policy*, 16(1), 23–42.
- Wright, E. O. (1997). *Class counts: Comparative studies in class analysis*. Cambridge University Press.
- Wright, E. O. (2006). Class. In J. Beckert & M. Zafirovsky (Eds.), *International encyclopaedia of economic sociology* (pp. 62–68). Routledge.